

მასალათა ... 1903: *Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа*, вып. XXXII. Тифлис: 1903.

სახოკია 1967: სახოკია . *ქართული ანდაზები*. თბილისი: „განათლება“, 1967.

ცისკარი 1853: ქ. „ცისკარი“, 1853, №2.

უმეკაშვილი 1964: უმეკაშვილი პ. *ხალხური სიტყვიერება ოთხ ტომად*, ტ. 2. თბილისი: გამომცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1964.

ქართული ... 1935: *ქართული ანდაზები შეკრებილი დ. თურდოსპირელის და ემელ. გაბრიჩიძის მიერ*. ტფილისი: [1935].

ქართული ... 1955: *ქართული ანდაზები. შემდგენელი თამარ სვინტიძე*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“, 1955.

ქეგლ 1953: *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*, ტ. 3. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1953.

ქეგლ 1960: *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*, ტ. 6. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1960.

ქეგლ 1964: *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*, ტ. 8. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1964.

ჩუბინოვი 1846: ჩუბინოვი დ. *ქართული ქრისტომატია ანუ გამოკრებილნი ადგილები ქართულთა წერილთაგან*. პირველი ნაწილი. სანკტპეტერბურგი: 1846.

ჭილაძე 1969: ჭილაძე ო. *ცხრა პოემა*. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1969.

ხალხური... 1965: *ხალხური სიბრძნე ხუთ ტომად*, ტ. 5. თბილისი: გამომცემლობა „ნაკადული“, 1965.

Maia Lomia

Ketevan Margiani

Georgia, Tbilisi

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

The Tradition of Fieldwork in Kartvelian Languages and the Contemporary Situation at Tbilisi State University

Language material can be documented in the written form or based on oral speech. The peculiarities of field material are spontaneity (absence of preliminary preparation) and oral dissemination. Within Kartvelian languages, such data are peculiar of the dialects of literary Georgian lan-

guage, Megrelian, Laz and Svan languages. Oral texts are of interdisciplinary nature and embrace folklore, ethnology-ethnography and linguistics. In the process of recording, linguistic data should be treated with utmost care and precision, taking into account the structuring of information, phonetical-phonological and morphological data. The paper analyzes the past and present states of the fieldwork implemented by Tbilisi State University with the aim of collection of Megrelian, Laz and Svan data. It is well known that the methodology of fieldwork-planning changes with time. This is also due to the introduction of computer technology in the process of fieldwork.

Key words: Kartvelian languages, linguistic, documentation, computer technology, verification.

მაია ლომია

ქეთევან მარგაიანი

საქართველო, თბილისი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქართველურ ენათა მასალის ველზე მოპოვების ტრადიცია და თანამედროვე მდგომარეობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

I. *ქართველურ ენათა მასალის ველზე მოპოვების ტრადიცია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში*

არასალიტერატურო ქართველური ენები – მეგრული, ლაზური და სვანური თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მისი დარსების დღიდან ისწავლება. ამ ტრადიციას ჯერ კიდევ პეტერბურგის უნივერსიტეტში ჩაეყარა საფუძველი ივანე ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობითა და იოსებ ყიფშიძის, აკაკი შანიძის თანამონაწილეობით, შემდგომ კი გაგრძელდა ახლად-დაარსებულ უნივერსიტეტში. ამ ენათა მეცნიერული კვლევისა და სწავლებისას მნიშვნელოვანია სავსე მუშაობის წარმართვა, რადგან არასალიტერატურო ენები ზეპირმეტყველებას ემყარება და მათი მონაცემების ჩაწერა საშური საქმეა. ველზე მუშაობა

დინამიკური, საინტერესო და, ამავე დროს, შრომატევადი პროცესია; სავლელე სამუშაოებისას მოძიებული, ხოლო შემდეგ ბეჭდურად გამოცემული ტექსტები სათანადო კომენტარებით, ტოპონიმით, ლექსიკონით დიდი მნიშვნელობის სულიერი საგანძურია. ცნობილია, რომ ლინგვისტების მიერ ჩაწერილი ტექსტები გამოირჩევა სანდოობის მაღალი ხარისხით და წარმატებით გამოიყენება ინტერდისციპლინური კვლევის დროსაც.

II. ბეჭდური ტექსტები: მოკლე მიმოხილვა

მეგრული ლექსიკური ერთეულებისა და ფრაზების ჩაწერის ისტორია XVII საუკუნის მიწურულიდან უკავშირდება უცხოელი მოგზაურების სახელს. ქართველოლოგიური კვლევის ახალი ეტაპი კი XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან იწყება პეტერბურგის უნივერსიტეტში და უკავშირდება ალექსანდრე ცაგარლის სახელს, რომლის შრომებმა, ი. ყიფშიძის თქმით, მეგრულის შესწავლაში ეპოქა შექმნეს. მან შემოიღო მეგრულისთვის სპეციფიკური გრაფიკული ნიშნები და ქართული ანბანით მეგრული ტექსტების ბეჭდვის ტრადიცია. ი. ყიფშიძე პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში სამჯერ იყო მივლინებული სამეგრელოში, „მეგრული ენის გრამატიკაზე“ მუშაობისას შეკრიბა ტექსტები და გამოკვლევას დაურთო პირველი ვრცელი ბეჭდური ქრესტომათია – სხვადასხვა არეალის, ჟანრის მეგრული ტექსტები და მეგრულ-რუსული ლექსიკონი. ა. შანიძეც 1916 წელს იყო მივლინებული ძველი სენაკის სოფლებში ტექსტების შესაკრებად (დანელია... 1987:30); განსაკუთრებით აღსანიშნავია მის მიერ ს. ეკში მოძიებული მეგრული გაშირების ტექსტი „ეკური ქალ-ვაჟიანი“, რომელიც კრიტიკული აპარატით გამოაქვეყნა მოგვიანებით (შანიძე 1958). 1918 წელს, თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ, პეტერბურგიდან თბილისში გადმოინაცვლა ჰუმანიტარული დარგებისა თუ მიმართულებების, მათ შორის ქართველური ენების, კვლევამ, რომლის თანამდევია ტექსტების მოპოვების პროცესი; კერძოდ, გამოიცა: მეგრული პოეზიის ნიმუშები: გუდავა 1975, მეგრული პროზაული ტექსტები: ხუბუა 1937; დანელია ... 1991; ლომია... 2012ბ, ლექსიკონები: ქაჯაია 2001, 2002ა, 2002ბ, 2009;

ქობალია 2010, ქურდაძე...2015 (საკითხის დაწვრილებით მიმოხილვა იხ. კარტოზია... 2010: 42-52).

ლაზური ტექსტების პირველი პუბლიკაცია დაკავშირებულია ნიკო მარის სახელთან. ცნობილია, რომ მისი „ლაზური ენის გრამატიკა“ (რუსულ ენაზე, 1910 წ.) ემყარებოდა 40-გვერდიან მასალას, რამაც იმთავითვე წარმოაჩინა ემპირიული მასალის შევსების საჭიროება. ი. ყიფშიძე, ჯერ კიდევ პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი, გაიგზავნა თავიდან სამეგრელოში, შემდეგ კი ოსმალეთის ლაზეთში (1917 წელს) მასალების ჩასაწერად. მან უხვად შეკრიბა ლაზურის სხვადასხვა კილოკავის ტექსტები, შეადგინა საანგარიშო მოხსენება, საენათმეცნიერო მივლინების დღიური, თუმცა მალე, 1919 წელს, გარდაიცვალა. მის მიერ მოპოვებული ლაზური ტექსტების ნაწილი დაიკარგა, ხოლო დანარჩენები, „ჭანური ტექსტების“ სახელწოდებით, 1939 წელს გამოაქვეყნა არნოლდ ჩიქობავამ (ჩიქობავა 2008:571-590). სხვადასხვა დროს არნ. ჩიქობავას, ს. ჯიქიას, ჟ. დიუმევილის, ს. ჟღენტის, ი. ასათიანის, გ. კარტოზიას, ნ. ქუთელიას, ო. მემიშიშის, რ. შეროზიას მიერ მომზადებული ლაზური ტექსტების პუბლიკაციები, ასევე, ბოლო ხანებში გამოცემული ტექსტური მასალა (კაკაბაძე 2018), ორ და მეტენოვანი ლექსიკონები (თანდილავა 2013; ქურდაძე ... 2015) ძალზე მნიშვნელოვანი რესურსია სამეცნიერო კვლევების განსახორციელებლად (საკითხის დაწვრილებით მიმოხილვა იხ. ლომია 2016).

სვანური ენის კვლევას დიდი ხნის ისტორია აქვს. საკუთრივ სვანური ლექსიკა პირველად მე-18 საუკუნეში არის ფიქსირებული აკად. ა. გიულდენშტედტის მიერ, რომლის ჩანაწერები ხელახლა გამოსცა ი. კლაპროთმა და დაურთო მცირე ლექსიკური მასალა, მოპოვებული თავისი მოგზაურობის დროს კავკასიასა და საქართველოში. 1890 წელს კავკასიის ოლქის სასწავლო ჟურნალში СМОМПК (“Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа”) გამოქვეყნდა სვანური ანდაზები, გამოცანები და სიმღერები, ჩაწერილი და რუსულად თარგმნილი ბესარიონ ნიჟარაძის მიერ. სვანური ტექსტების ჩაწერის, თავმოყრისა და გამოცემის საქმეში განსაკუთრებული წვლილი შეიტანეს აკაკი შანიძემ და ვარლამ თოფურიაშვილმა. ა. შანიძე, ჯერ კიდევ პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლის დროს, ივანე ჯავახიშვილის და-

ვალეებით, სერიოზულად შეუდგა სვანურ ენაზე მუშაობას, რაც, პირველ რიგში, ტექსტების მოძიებას ითვალისწინებდა, ხოლო შემდეგ, თბილისის უნივერსიტეტის პირველი გამოშვების სტუდენტთან, ვ. თოფურიასთან, ერთად შეიმუშავა სვანური ტექსტების გამოცემის ზოგადი პრინციპები და ორთოგრაფიული ნორმები. მათ შეკრიბეს და რამდენიმე ტომად გამოსცეს სვანური ხალხური პოეტური და პროზაული ნიმუშები: სვანური პოეზია, I (შანიძე...1939); სვანური პროზაული ტექსტები: I (შანიძე...1939ა), II (დავითიანი... 1959), III (თოფურია...1967), IV (ონიანი...1979), ქრესტომათია (შანიძე... 1978). „სვანურ პოეზიას“ ახლავს ქართული ბჭვარედი, შესრულებული ა. შანიძისა და ვ. თოფურიას მიერ: „სიმღერები ვთარგმნეთ თითქმის სიტყვასიტყვითო“, – აღნიშნავენ მეცნიერები წიგნის წინასიტყვაობაში; აქვე აღწერენ კრებულს და გახაზავენ: „ეს კრებული არის პირველი ცდა, რომ სისრულით იყოს წარმოდგენილი სვანეთში გავრცელებული სიმღერები: ივანე ივანეს ძე ნიჟარაძისა და სხვათა მიერ შეკრებილი ლექსები ან კომპოზიტორ ზ. ფალიაშვილის მიერ თავის „ქართული ხალხური სიმღერების კრებულში“ გამოქვეყნებული სიმღერები...“, ხოლო „ბ. ნიჟარაძის „სვანური სახალხო სიმღერების“ კრებული, რომელიც ორმოციოდე სიმღერას შეიცავს ქართული თარგმანითურთ, სულ არ ყოფილა გამოცემული“ (შანიძე... 1939: XV-XVI).

პროზაული ტექსტების ოთხსავე ტომში ტექსტები დალაგებულია თემატურად: საისტორიო, ზნე-ჩვეულებები, გადმოცემები და ამბები, თავგადასავალი, სალალობო, ზღაპრები; თავის მხრივ, ზღაპრების ნაწილში მასალა დიფერენცირებულია სოფლების (კილო-კავების) მიხედვით. ქრესტომათიაში ამავე პრინციპით წარმოდგენილია სვანური ენის ოთხივე დიალექტის მასალა. აღნიშნული კრებულების შედგენის საქმეში ასევე მონაწილეობდნენ ა. შანიძისა და ვ. თოფურიას მოწაფეები: მ. გუჯეჯიანი, ა.დავითიანი, მ. ქალდანი, ალ. ონიანი და ზ. ჭუმბურიძე. ტექსტები აბსოლუტურად სანდოა სიზუსტის მხრივ და უადრესად მნიშვნელოვანია როგორც დიალექტოლოგიური, ისე ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით; მოგვიანებით, 2010 წელს გამოიცა ავტორთა კოლექტივის (ჩანტლაძე... 2010) მიერ შესრულებული 836-გვერდიანი ნაშრომი „კოდორული ქრონიკები“. წიგნში ფიქსირებული ტექსტები ავტორთა მიერ

ჩაწერილია ომის თვითმხილველი კოდორის მოსახლეობისგან, ხოლო სულ ახლახან ასევე დაიბეჭდა „კოდორული სვანური“ (ჩანტლაძე... 2020), სადაც უკვე წარმოდგენილია დევნილობაში მყოფი კოდორელი სვანებისგან ჩაწერილი ტექსტური მასალა და აღწერილია მათი ამჟამინდელი ყოფა-ცხოვრება. ორივე წიგნში სვანურ გარდამავალ (ინტერფერენციულ) კოდორულ დიალექტზე ჩაწერილი ტექსტების პარალელურად დაბეჭდილია მათი ქართული თარგმანიც, რაც ზრდის ნაშრომის ლინგვისტურ მნიშვნელობას. ცალკე უნდა აღინიშნოს ლექსიკონების ბეჭდური გამოცემები: თოფურია...2000; დონდუა 2001; ნიჟარაძე 2007.

III. ქართველურ ენათა მასალის ველზე მოპოვების თანამედროვე მდგომარეობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

როგორც აღინიშნა, ქართველურ ენათა მასალის ველზე მოპოვების ტრადიციის სათავეებთან იდგნენ ლინგვისტები. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დღესაც გრძელდება უმწერლობო ქართველური ენების (მეგრული, ლაზური, სვანური) სწავლების ტრადიცია. იგი ხორციელდება ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე, ქართული ენის ინსტიტუტის ბაზაზე და ორი კომპონენტისაგან შედგება: თეორიული და სასემინარო-პრაქტიკული. ტექსტზე პრაქტიკული მუშაობა მჭიდროდ უკავშირდება საველე სამუშაოების შესრულებასაც, რომელშიც, როგორც წესი, საგნის ლექტორის ხელმძღვანელობით ძირითადად მონაწილეობენ ბაკალავრიატის სტუდენტები; ასევე, დოქტორანტებიც და მაგისტრანტებიც. საველე მუშაობის პრაქტიკა ერთგვარად ამოწმებს და აღრმავებს სტუდენტების მიერ აუდიტორიაში მიღებულ ცოდნას. ლინგვისტური ექსპედიციის დრო, ჩვეულებრივ, ზაფხულია, სასწავლო პროცესის დასრულების შემდგომი პერიოდი, ხოლო გეოგრაფიული არეალები მრავალფეროვანია: სამეგრელო, სვანეთი, ს. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი (გამოდმა ლაზეთი) და გაღმა ლაზეთი (თურქეთის ტერიტორიაზე).

IV. აქტუალობა

დღეს ძალზე აქტუალურია ბუნებრივი ენების კვლევა ვრცელ ემპირიულ მასალაზე დაყრდნობით; ამიტომ გადაუდებელი მნიშვნელობისაა მონაცემთა ბაზების შექმნა არსებული ბეჭდური გამოცემების მიხედვით და მათი შევსება პერიოდულად ველზე მოპოვებული თანამედროვე ენობრივი მონაცემებით. სანდო მასალას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ზუსტი, დამაჯერებელი მეცნიერული დასკვნებისთვის. ამავე დროს, დღეს აუცილებლად მოსაგვარებელ საკითხთა შორისაა ასევე ტექსტების დამუშავება საერთაშორისო სტანდარტით.

V. ველზე მოპოვებული მასალის დოკუმენტირება: თანამედროვე მეთოდოლოგია-სტანდარტიზაციის საკითხი

თანამედროვე მეთოდოლოგია-სტანდარტიზაცია ველზე მოპოვებული მასალის დოკუმენტირებისას იმეორებს ტექსტის დამუშავების ტრადიციულ პრინციპებს და ამატებს ახალს. კერძოდ, საერთოა: ინფორმატორების მოძიება, ტექსტის ჩაწერა, მეტამონაცემების დართვა, გაშიფვრა, დახარისხება (სორტირება), თარგმანი; ემატება: ტრანსლიტერაცია, სემანტირება, ლინგვისტური ანოტირება (მორფოლოგიურ დონეზე) და მონაცემთა ელექტრონული ბაზის შექმნა.

ლინგვისტური ანოტაცია ენობრივი მონაცემების ლინგვისტური ანალიზის შედეგად მოპოვებული ინფორმაციაა, რომელიც ანოტაციის ერთ ან რამდენიმე დონეზე გადანაწილდება. ანოტაციის დონეებია: ფონეტიკური, ფონოლოგიური, მორფოლოგიური, სინტაქსური, სემანტიკური და სხვა. აქედან, ყველაზე გავრცელებულია მორფოლოგიური ანოტაცია.

პირველადი მორფოლოგიური ანოტირების პროცესის ზოგადი აღწერა ასეთია:

- სიტყვის არჩევა
- ანოტირების ველის გააქტიურება
- მორფოლოგიური სტატუსის მინიჭება (ზმნა, სახელი, სახელზმნა და სხვა)

- თუ დიალექტური ფორმაა, სალიტერატურო სალექსიკონო შესატყვისის შეხამება

- კონტექსტის არჩევა და კონკრეტულ ფორმასთან მისი დაკავშირება

ლინგვისტური ანოტირების თანამდევია **კონკორდანსის ავტომატური წარმოქმნის ფუნქციის გააქტიურება**, რაც ნიშნავს ანბანზე დალაგებული სიტყვა-ფორმებისა და მასთან დაკავშირებული კონტექსტების ავტომატურ წარმოდგენას. ეს კი საშუალებას იძლევა: **ა.** გამოვლინდეს აქტიურ მიმოქცევაში მყოფი საერთო ფონდის ლექსიკა, **ბ.** მოხერხდეს მისი სტატისტიკური ანალიზი.

მორფოლოგიური ანოტაციის თანმხლებია: სიტყვა-ფორმათა ტრანსლიტერაცია, სეგმენტაცია და მორფემული განმარტება საერთაშორისო სტანდარტის მიხედვით, რაც იძლევა გრამატიკული ინფორმაციის მაქსიმალური სიზუსტით გადაცემის საშუალებას, რაც თარგმანის დროს ხშირად ვერ ხერხდება. ამგვარად დამუშავებული ტექსტები გასაგები და ხელმისაწვდომია არა მხოლოდ ქართველი მეცნიერისთვის, არამედ ქართულის არმცოდნე უცხოელი მკვლევრისთვისაც (მეგრული ტექსტების მიხედვით მორფოლოგიური გლოსირების პარამეტრებზე დაწვრილებით იხ. ლომია ... 2012ა).

VI. დასკვნები

საუკუნეების წინ, განსაკუთრებით მე-20 საუკუნის დასაწყისში, ჯერ პეტერბურგის, ხოლო შემდეგ თბილისის უნივერსიტეტში მეთოდოლოგიური სიზუსტითა და სისწორით წარმართულმა მუშაობამ ხელი შეუწყო მის გადრმაგებასა და განვითარებას სტანდარტიზაციის თანამედროვე პრინციპებით. უნდა აღინიშნოს: რაც უფრო მეტად არის შესაძლებელი ემპირიული მასალის ვერიფიცირება, მით მეტად სანდოა იგი და მასზე დაყრდნობით მიღებული დასკვნები. ტექსტის ვერიფიცირების ხარისხს განსაზღვრავს კვლევაში კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენება, რაც ხელს უწყობს ქართულ სინამდვილეში დიგიტალური ჰუმანიტარიის, უფრო ზუსტად, დიგიტალური ქარ-

თველოლოგიის განვითარებას. საანალიზო მასალის მოპოვება და დამუშავება თანამედროვე პრინციპებითა და მიდგომებით არის მისი საერთაშორისო მიმოქცევაში ჩართვის გარანტი.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, კერძოდ, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ენის ინსტიტუტში დღემდე გრძელდება მონაცემთა ბაზების შევსება, ტრადიციისა და თანამედროვე მიდგომების შერწყმა-შეერთება.

დამოწმებანი:

გუდავა 1975: ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, I, პოეზია. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და გამოკვლევა და-ურთო ტ. გუდავამ, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბილისი: 1975.

დავითიანი ... 1959: სვანური პროზაული ტექსტები, ტ. II, ბალსქვემოური კილო, ტექსტები შეკრიბეს ა. დავითიანმა, მ. ქალდანმა და ვ. თოფურიამ, თბილისი: „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“, 1959.

დანელია ... 1987: დანელია კ., სარჯველაძე ზ. აკაკი შანიძე (ცხოვრება და მოღვაწეობა), თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1987.

დანელია ... 1991: ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ), ტ. II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი, შენიშვნები და გამოკვლევები დაურთეს კ. დანელიამ და ა. ცანავამ, თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1991.

დონდუა 2001: დონდუა კ. სვანურ-ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბილისი: „სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 2001.

თანდილავა 2013: თანდილავა ა. ლაზური ლექსიკონი, თბილისი: გამომცემლობა „საარი“, თბილისი: 2013.

თოფურია ... 1967: სვანური პროზაული ტექსტები, ტ. III, ლენტეხური კილო, ტექსტები შეკრიბეს და რედაქტირება გაუკეთეს ვ. თოფურიამ და მ. ქალდანმა, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1967.

თოფურია ... 2000: თოფურია ვ., ქალდანი მ. სვანური ლექსიკონი, თბილისი: გამომცემლობა „ქართული ენა“, 2000.

კაკაბაძე 2018: კაკაბაძე ნ. ლაზური ტექსტები, თბილისი: გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2018.

კარტოზია ... 2010: კარტოზია გ., გერსამია რ., ლომია მ., ცხადაია თ. მეგრულის ლინგვისტური ანალიზი, თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2010.

ლომია ... 2012ა: ლომია მ., გერსამია რ. ხაზთაშორის მორფემული გლოსირება (მეგრული ტექსტების მორფოლოგიური ანალიზი), ნაწილი I, თბილისი: „ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 2012.

ლომია ... 2012ბ: ლომია მ., გერსამია რ. მეგრული ტექსტები, ნაწილი II, თბილისი: „ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 2012.

ლომია 2016: ლომია მ. საველე სამუშაოების მნიშვნელობა საფრთხეში მყოფი ენების შესწავლისათვის: ლაზური ენა, წაკითხულია მოხსენებად საერთაშორისო კონფერენციაზე „საფრთხეში მყოფი ენები“, 20-24 ოქტომბერი, 2016 წელი, თბილისი (ხელნაწერი).

ნიჟარაძე 2007: ნიჟარაძე ბ. სვანურ-ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2007.

ონიანი... 1979: სვანური პროზაული ტექსტები, ტ. IV, ლაშხური კილო, ტექსტები შეკრიბეს ა.ონიანმა, მ. ქალდანმა და ალ. ონიანმა, რედაქცია გაუკეთეს მ. ქალდანმა და ალ. ონიანმა, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1979.

ქაჯაია 2001: ქაჯაია ო. მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I, თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2001.

ქაჯაია 2002ა: ქაჯაია ო. მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. II, თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2002.

ქაჯაია 2002ბ: ქაჯაია ო. მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. III, თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2002.

ქაჯაია 2009: ქაჯაია ო. მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. IV, თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2009.

ქობალია 2010: ქობალია ა. მეგრული ლექსიკონი, თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2010.

ქურდაძე ... 2015: ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური ლექსიკონი, შემდგენლები: ქურდაძე რ., შონია დ., თანდილავა ლ., ნიჟარაძე ლ. თბილისი: გამომცემლობა „პეტიტი“, 2015.

შანიძე ... 1939: სვანური პოეზია (სიმღერები შეკრიბეს და ქართულად თარგმნეს ა. შანიძემ, ვ. თოფურიამ, მ. გუჯეჯიანმა), თბილისი: „სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქ. ფილიალის გამომცემლობა“, 1939.

შანიძე ... 1939ა: სვანური პროზაული ტექსტები, ტ. I, ბალსზემოური კილო, ტექსტები შეკრიბეს ა. შანიძემ და ვ. თოფურიამ, თბილისი: „სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქ. ფილიალის გამომცემლობა“, 1939.

შანიძე 1958: შანიძე ა. „ეკური ქალ-ვაჟიანი“, შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის სამეცნიერო ჟურნალი „ლიტერატურული ძიებანი“, №11, თბილისი: „საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“, 1958.

შანიძე ... 1978: *სვანური ენის ქრესტომათია*, ტექსტები შეკრიბეს ა. შანიძემ, მ.ქალდანმა და ზ. ჭუმბურიძემ, თბილისი: 1978.

ჩანტლაძე ... 2007-2010: ჩანტლაძე ი., მარგიანი-დადვანი ქ., მარგიანი-სუბარი ქ., საღლიანი მ., იოსელიანი რ. *კოდორული ქრონიკები (გამოკვლევებითურთ)*, თბილისი: გამომცემლობა „გლობალ პრინტი“, 2007-2010.

ჩანტლაძე ... 2020: ჩანტლაძე ი., ფენრიხი ჰ., მარგიანი-დადვანი ქ., მარგიანი-სუბარი ქ., იოსელიანი რ. *კოდორული სვანური (გამოკვლევები, ლექსიკონი, ტექსტები)*, თბილისი: გამომცემლობა „მწიგნობარი“, 2020.

ჩიქობავა 2008: ჩიქობავა არნ. *პროფ. იოსებ ყიფშიძე და ჭანურის მეცნიერული შესწავლა*, შრომები, III, თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2008.

ხუბუა 1937: ხუბუა მ., *მეგრული ტექსტები*, ტფილისი: „საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“, 1937.